

مقایسه تأثیر آموزش از راه دور و آموزش حضوری بر پیشرفت تحصیلی زبان آموزان فرانسه، در دو مهارت گفتاری و شنیداری

مقاله پژوهشی

راضیه صادقیپور^۱

دکتری آموزش زبان فرانسه، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

حسین قناعت

کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه قم، قم، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه تأثیر آموزش از راه دور و آموزش حضوری بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان فرانسه در دو مهارت گفتاری و شنیداری انجام شد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش شبه‌آزمایشی از نوع طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون بود. جامعه آماری این پژوهش متشکل از همه زبان‌آموزان کاندیدای آزمون تَف در ایران در سال ۲۰۱۸ میلادی به تعداد ۸۹۱ نفر بود. روش نمونه‌گیری در دسترس به تعداد ۳۰ نفر انجام شد. گروه آزمایش در یک دوره آموزشی ده جلسه‌ای از راه دور شرکت کردند ولی گروه کنترل در طی این ۱۰ جلسه در کلاس حضوری آموزش دیدند. برای سنجش پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان از معدل نمراتی که آن‌ها در آزمون تَف آزمایشی دو مهارتی کسب کردند به‌عنوان پیش‌آزمون و از معدل نمرات نهایی آن‌ها در آزمون اصلی به‌عنوان پس‌آزمون، استفاده شد. آزمون آماری تحلیل کواریانس بر داده‌های این پژوهش نشان داد که روش آموزش از راه دور اثربخش است و میزان اثربخشی آن با روش آموزش حضوری تفاوتی ندارد.

کلیدواژه‌ها: آموزش از راه دور، آموزش حضوری، پیشرفت تحصیلی

۱. مقدمه

امروزه با سرعت بالای زندگی مخصوصاً در شهرها، ترافیک، مشغله زیاد مردم و همچنین در دسترس نبودن مراکز تخصصی آموزشی لزوم به‌کارگیری روش‌های نوین آموزشی از جمله آموزش از راه دور بیش از همیشه احساس می‌شود.

همچنین با توسعه تکنولوژی اینترنت و ابزارهای فناورانه و به‌کارگیری آن‌ها در آموزش و تدریس مفهوم آموزش از راه دور به وجود آمده است. آموزش از راه دور، از نرم افزارهای تعاملی و یا از جدیدترین ابزارهای رسانه‌ای برای ارائه آموزشی با کیفیت از راه دور، کمک می‌گیرد و هر روز بیش از پیش مورد توجه متخصصان آموزش قرار می‌گیرد (ژران-لاژوا^۱، پاپی^۲ و پارادی^۳، ۲۰۱۹: ۱۲). آموزش از راه دور، دستخوش تحولی معنا دار و سریع شده و در برخی مناطق دنیا همچنان ادامه دارد و به توسعه آموزش از راه دور و آموزش برخط اهمیتی دو چندان داده می‌شود (باتس^۴، دسیان^۵، دونوان^۶، مارتل^۷، مایر^۸، پل^۹ و سیمان^{۱۰}، ۲۰۱۷). به این ترتیب، اکثر مؤسسات آموزشی چه در سطح عالی چه در سطح ابتدایی به دنبال رشد استراتژی‌هایی هستند که آموزش خود را کاملاً یا تا حدودی از راه دور، با تکنولوژی‌های دیجیتال و منابع آموزشی آزاد و موثق تلفیق کنند. مراکز آموزشی و دانشگاه‌های عصر حاضر، به دلیل محدودیت بودجه و افزایش روزافزون دانشجویان، نیازمند تغییر سازمانی و وفق دادن خود با نیازهای جدید می‌باشند، این در حالی است که دانشگاه‌ها، معمولاً بیشترین مقاومت را در مقابل تغییر از خود نشان می‌دهند (رووائی^{۱۱}، وایتینگ^{۱۲}، بیکر^{۱۳} و گرومز^{۱۴}، ۲۰۰۹: ۹).

1. Gérin-Lajoie
2. Papi
3. Paradis
4. Bates
5. Desbiens
6. Donovan
7. Martel
8. Mayer
9. Paul
10. Seaman
11. Rovani
12. Wighting
13. Baker
14. Grooms

در سال ۱۹۳۹ میلادی، به منظور ارائه دوره‌های مکاتبه‌ای به دانش آموزان مهاجر، سازمان ملی آموزش از راه دور^۱ زیر نظر وزارت آموزش و پرورش، در فرانسه تأسیس شد. این سازمان هم اکنون به بزرگترین مؤسسه آموزش از راه دور اروپا تبدیل شده است و در تمام مقاطع، دوره‌های آموزشی از راه دور برگزار می‌کند (طالب‌زاده و حسینی، ۱۳۸۵: ۷۵).

در سال ۱۹۹۰، تعداد دانشجویان آموزش عالی سراسر جهان حدود ۴۸ میلیون نفر بود، در حالی که پیش بینی می‌شود این رقم در سال ۲۰۲۵ به حدود ۱۶۰ میلیون نفر بالغ شود. مسلماً دانشگاه‌های سنتی با امکانات موجود خود، توان پاسخ‌گویی به این افزایش تقاضا را ندارند و باید چاره‌های دیگر بیاندیشند (پروسرپیو^۲ و جیویا^۳، ۲۰۰۷). به کارگیری فناوری اطلاعات و خصوصاً شبکه جهانی اینترنت در آموزش، یکی از راه‌حل‌های مناسب برای رفع مشکلات موجود در آموزش به شمار می‌رود. بررسی‌ها نشان می‌دهند که ۹۱ درصد از استفاده‌کنندگان از اینترنت، از این رسانه برای یکی از انواع آموزش از راه دور استفاده می‌نمایند (یانگ^۴ و لئو^۵، ۲۰۰۷).

در سال‌های اخیر آزمون‌های زبان فرانسه در ایران اهمیت روز افزونی یافته است و هر ساله به تعداد افرادی که متقاضی شرکت در این آزمون‌ها هستند اضافه می‌شود. یکی از این آزمون‌ها آزمون تف^۶ است که از طرف اتاق بازرگانی پاریس در کشورهای مختلف از جمله ایران اجرا می‌شود.

در حال حاضر در هر دوره سالانه که بر اساس سال میلادی محاسبه می‌شود حدود ۹۰۰ نفر در ایران متقاضی شرکت در آزمون تف هستند اما تعداد مراکز برگزاری آزمون و ممتحنین آزمون بسیار کم است (در حال حاضر فقط سه مرکز در شهرهای تهران، مشهد و اصفهان). بنابراین دسترسی مستقیم و حضوری همه متقاضیان در سراسر کشور به ممتحنین و آموزش‌های مورد نیاز قبل از آزمون بسیار سخت می‌باشد.

-
1. CNED
  2. Proserpio
  3. Gioia
  4. Yang
  5. Liu
  6. Test d'évaluation de français

از این رو استفاده از شیوه‌های آموزش از راه دور برای پوشش نیازهای متقاضیان ضروری است و این آموزش‌ها چند سالی است که به شکل ناگزیر شروع شده است. بنابراین این پژوهش با هدف مقایسه تأثیر آموزش از راه دور و آموزش حضوری بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان فرانسه، در دو مهارت گفتاری و شنیداری در آزمون تف و آزمون فرضیات زیر انجام شده است:

فرضیات پژوهش

فرضیه اول: بین دو روش آموزش از راه دور و آموزش حضوری، بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان، در مهارت گفتاری زبان فرانسه تفاوت معناداری وجود دارد.
فرضیه دوم: بین دو روش آموزش از راه دور و آموزش حضوری، بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان، در مهارت شنیداری زبان فرانسه تفاوت معناداری وجود دارد.

۲. چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

در طی سال‌های گذشته، رشد استفاده از تکنولوژی‌های دیجیتالی در آموزش، به شکل حضوری و یا از راه دور باعث به وجود آمدن روش‌های متنوع و گوناگون آموزشی و انواع مختلف کلاس درس و حتی دوره‌های آموزشی شده است. پیشینه‌های مرتبط با آموزش از راه دور توصیف‌هایی متنوع از استراتژی‌های آموزشی و نحوه پیاده سازی این تکنولوژی‌ها را معرفی می‌کند. در واقع تمایز بین نحوه‌های متنوع دوره‌های آموزشی خیلی واضح نیست و تعاریف مختلفی که برای آموزش بر خط، آموزشی هیبرید، آموزش دوگانه^۱ و غیره داده می‌شوند همیشه هم به هم شباهت ندارند (مور^۲، دیکسون-دین^۳ و گالین^۴، ۲۰۱۱: ۱۳۳).

از نظر دوهمن^۵ (۱۹۹۶)، سیستم آموزش از راه دور یک ساختار سازمان دهی شده نظام مند یادگیری فردی است که در آن مطالب آموزشی هدفمند به فراگیران ارائه می‌گردد و پیشرفت فراگیر تحت حمایت مربیانی که هر کدام مسئولیتی را در این رابطه به عهده دارند، صورت

-
1. Bimodal
  2. Moore
  3. Dickson-Deane
  4. Galyen
  5. Dohmen

می‌گیرد. اتوپیتز^۱ (۱۹۷۱) آموزش از راه دور را روش انتقال دانش، مهارت‌ها و نگرش‌هایی می‌داند که به واسطه تقسیم کار و مسئولیت‌های سازمانی و همچنین استفاده گسترده از رسانه‌های تخصص به ویژه تولید مطالب آموزشی با کیفیت بهینه‌سازی شده، و به این طریق امکان آموزش تعداد زیادی فراگیر را به طور همزمان و صرف نظر از محل زندگیان‌ها، فراهم می‌آورد (بی‌اچ چانی^۲، ۲۰۰۳: ۴).

آموزش مجازی به دلیل داشتن مزایایی همچون در دسترس بودن آن در همه جا و در هر زمان، تغییر محوریت آموزش از معلم (آموزش سنتی) به خود دانشجو، این روش را تبدیل به یک ابزار مفید و قابل اعتماد برای مدرسان جهت آموزش با کیفیت می‌کند (روئیز^۳، مینتزر^۴، لپیگ^۵، ۲۰۰۶: ۱۶).

آموزش مجازی یادگیری فعال و هوشمندی است که ضمن تحول در فرآیند آموزش و یادگیری و مدیریت دانایی، در گسترش، تعمیق و پایدار نمودن فرهنگی، نقش اساسی و محوری دارد و بنابر اعلام کارشناسان و متخصصان فناوری اطلاعات و ارتباطات، تا سال ۲۰۲۰ آموزش مجازی مبتنی بر فضای الکترونیکی روش متعارف آموزشی در جهان خواهد بود (آنوین^۶، ۲۰۰۹). از دیگر مزایای اجرای آموزش مجازی، ایجاد انگیزه در دانشجویان، داشتن ارتباط بیشتر با فراگیران و کنترل بهتر آن‌ها، فراهم شدن امکانات کارگروهی در محیط‌های چند رسانه‌ای و کنفرانس‌های الکترونیکی، پوشش مکانی و زمانی مناسب برای پاسخگویی به سیل عظیم متقاضیان آموزش و مزایای بی‌شمار دیگر، منجر به رفع بسیاری از اشکالات فعلی شده است و اجرای آن در کنار آموزش دانشگاهی، منجر به ارتقای وضعیت آموزش دانشجویان خواهد شد (وو^۷ و ریوز^۸، ۲۰۰۷).

1. Otto Peters
2. H.Chaney
3. Ruiz
4. Mintzer
5. Leipzig
6. Unwin
7. Woo
8. Reeves

بسیاری از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی برنامه‌های آموزشی مجازی برگزار کرده و با شتاب در حال تدارک دیدن و آماده کردن برنامه‌های آموزش مجازی متنوع می‌باشند (بیشپ^۱، ۲۰۰۶) و در این مسیر نوعی تعهد نهادی و موسسه‌ای تسببت به آموزش مجازی و دانشجویان مجازی در آن‌ها به وجود آمده است (بک^۲ و میلیگان^۳، ۲۰۱۴). تمامی فعالیت‌ها، اقدامات، تدارکات و برنامه‌های آماده سازی دوره مجازی با هدف توسعه حرفه‌ای اساتید و رشد و چابکی علمی دانشجویان انجام شده‌اند (پالف^۴ و پرات^۵، ۲۰۱۱).

از سال ۲۰۱۲، محققین بسیاری همچون سندر^۶ (۲۰۱۵) انواع متفاوتی از کلاس را پیشنهاد دادند که در طی زمان، توسط مدرسان و اعضای انجمن‌های حرفه‌ای و متخصصین آموزش بر خط تکمیل شد. میشل پاور^۷ و لاکال^۸ (۲۰۱۶: ۱۰۷) از چندین سال پیش تا کنون کلاسهای ترکیبی برخط^۹ را توسعه داده‌اند. به این ترتیب، امکان معرفی ده نوع کلاس وجود دارد: کلاس حضوری^{۱۰} (سنر، ۲۰۱۵): این کلاس در مکانی خاص، بر اساس نوع درس (کارگاه، آزمایشگاه، سخنرانی،...) می‌تواند برای محقق شدن هدف درس و انتقال محتوی آموزشی، از تکنولوژی‌های آموزشی مثل پاورپوینت و دیگر ابزارها استفاده کرد. به این روش، چهره به چهره نیز گفته می‌شود.

کلاس حضوری افزوده^{۱۱} (سنر، ۲۰۱۵): کلاس به شکل حضوری انجام می‌شود ولی فراگیران می‌توانند از طریق پلتفرم‌ها^{۱۲} و یا وب سایت‌ها در فعالیت‌های یادگیری و ارزشیابی شرکت کنند.

-
1. Bishop
  2. Beck
  3. Milligan
  4. Palloff
  5. Pratt
  6. Sener
  7. Power
  8. Lakhali
  9. Hybride en ligne (blended online course)
  10. Présentiel
  11. En présentiel augmenté
  12. LMS

کلاس حضوری غنی شده^۱ (سنر، ۲۰۱۵): از طریق تلفیق منابع آنلاین یا آفلاین در کلاس به صورت حضوری انجام می‌گیرد.

کلاس آنلاین مبسوط^۲ (سنر، ۲۰۱۵): این نوع کلاس به شکل حضوری ارائه می‌شود ولی آنلاین از طریق ویدیوکنفرانس در دسترس فراگیران قرار می‌گیرد.

کلاس حضوری بهبودیافته^۳ (سنر، ۲۰۱۵): از طریق ارائه فعالیت‌های از راه دور قبل از کلاس جهت آمادگی در کلاس و یا بعد از کلاس جهت ارزیابی فراگیران انجام می‌شود. این روش در کلاس‌های واژگون استفاده می‌شود.

کلاس آنلاین غیر همزمان^۴ (سنر، ۲۰۱۵؛ ژران-لاژوا و پتون، ۲۰۱۱): در این نوع کلاس، تمام محتوی و فعالیت‌های آموزشی، در اختیار فراگیران قرار می‌گیرد و آنها هستند که خود تصمیم می‌گیرند چه موقع روی آنها کار کنند و احتمالاً پس از آن با مخاطبی از طریق ارسال پیام ارتباط برقرار کنند. زمانی که آموزگار محتوا را جمع‌آوری می‌کند (انتقال محتوا) و یادگیرنده محتوا را به دست می‌آورد (دستیابی به محتوا) یک زمان تاخیری میان انتقال و دستیابی به محتوا وجود دارد به همین دلیل ارتباط الکترونیکی وجود دارد اما به طور غیر همزمان. در این روش افراد می‌توانند از طریق ابزارها و فناوری‌های گوناگون با یکدیگر به تعامل بپردازند. در این روش از فناوری‌هایی همچون پست الکترونیکی نیز استفاده می‌شود.

کلاس آنلاین همزمان^۶ (سنر، ۲۰۱۵؛ ژران-لاژوا و پتون، ۲۰۱۱): در این نوع کلاس تمام محتوای آموزشی در اختیار فراگیران قرار می‌گیرد و آنها باید در جلسات تدریس و یا مبادله اطلاعات، از طریق پلتفرم پیشنهادی و راه‌های تکنولوژیکی، در زمان‌های معین شده، شرکت کنند. در این روش که یاددهنده و یادگیرنده در طول انتقال محتوا به صورت مجازی با یکدیگر ملاقات می‌کنند به همین دلیل حضور مجازی وجود دارد. هم چنین از تمامی

-
1. Présentiel enrichi
  2. En classe avec extension en ligne
  3. Présentiel amélioré
  4. En ligne asynchrone
  5. Potvin
  6. En ligne synchrone

فناوری‌ها اعم از صوت و تصویر زنده و پیام‌رسانی و سایر فناوری‌های به کار رفته در یادگیری الکترونیکی غیر همزمان استفاده می‌شود.

کلاس ترکیبی^۱ (سنر، ۲۰۱۵)، در این روش تعداد قابل توجهی از جلسات حضوری با جلسات و فعلیت‌های آنلاین، به صورت همزمان و یا غیر همزمان جایگزین می‌شوند. کلاس ترکیبی آنلاین^۲ (پاور و باکال، ۲۰۱۶: ۱۰۹؛ پاور و وگن^۳، ۲۰۱۰): کلاس آنلاینی است که هم به شکل همزمان هم غیر همزمان انجام می‌گیرد. نوع غیرهمزمان این نوع از یادگیری الکترونیکی، ترکیبی از یادگیری چهره به چهره و غیر هم زمان است. در این روش محتوا هم از طریق کلاس‌های حضوری بین آموزگار و یادگیرنده انتقال داده می‌شود و هم از طریق فناوری‌های یادگیری الکترونیکی زمانی که افراد در یک مکان حضور فیزیکی ندارند. یادگیری الکترونیکی ترکیبی همزمان نیز ترکیبی است اما با این تفاوت که ترکیبی از روش چهره به چهره و هم زمان است. در این روش یادگیرنده و آموزگار هم در کلاس‌های حضوری و هم در کلاس‌های مجازی با یکدیگر ملاقات دارند به همین دلیل حضور در تمام مدت انتقال و ارائه محتوا وجود دارد و ملاقات‌ها در زمانی یکسان و با مشارکت یادگیرنده و آموزگار به انجام می‌رسد. ارتباط الکترونیکی نیز به شکلی گسترده و همزمان مورد استفاده است. کلاس انعطاف‌پذیر^۴ (سنر، ۲۰۱۵) کلاس‌هایی هستند که فراگیران خود می‌توانند نحوه شرکتشان در کلاس را انتخاب کنند که آنلاین همزمان یا غیر همزمان باشد و یا حضوری. در پژوهش حاضر از روش آنلاین همزمان به‌عنوان شیوه آموزشی کلاس از راه دور استفاده شد.

گوازیه^۵ (۲۰۱۳) در چارچوب پژوهشی در رابطه با کاستی‌ها و چالش‌های آموزش از راه دور در بخش فرانسه زبان کانادا، چالش‌هایی را که شرکت‌کنندگان در پژوهش در رده‌های مختلف آموزشی با آن‌ها مواجه بودند را در غالب هفت گروه دسته‌بندی کرد: چالش‌های جمعیت‌شناختی و جغرافیایی خاص کانادا، چالش‌های در رابطه با جایگاه و نقشی آموزش از

-
1. Hybrides
  2. Hybrides en ligne (Blended)
  3. Vaughn
  4. Flexible, comodale ou Hyflex
  5. Loisir

راه دور در ساختار و فرهنگ سازمانی منحصر به هر سازمان، چالش‌های متنوع و در حال تحول برآمده از سمت مشتریان، چالش‌های سوق الجیشی ارائه خدمات از راه دور همزمان و یا غیر همزمان، چالش‌های آموزشی ناشی از انتقال یا تولید آموزش آنلاین.

مطالعه‌ای نشان داده است که سایر روشهای آموزش مانند استفاده از مالتی مدیا، پاورپوینت نمی‌توانند به اندازه آموزش مجازی خلأهای موجود در آموزش سنتی را پر کنند (کُچ، اندرو^۱، سالامونسن^۲، اورت^۳ و دویدسن^۴، ۲۰۱۰).

فریبرزی و باکر (۲۰۱۰) به شناسایی عوامل مؤثر بر اثربخشی مراکز آموزش الکترونیکی دانشگاه‌های ایرانی برنامه‌های درسی مبتنی بر کامپیوتر در مراکز آموزش عالی دانشگاه‌های ایرانی از دیدگاه دانشجویان پرداختند. نتایج نشان داد که بین چهار متغیر مستقل ۱. ادراک دانشجویان نسبت به تجارب یادگیری در برنامه‌های درسی مبتنی بر وب، ۲. ادراک دانشجویان نسبت به تکنیک‌ها و ابزارهای آموزشی‌ای که در برنامه‌های درسی استفاده می‌کنند، ۳. ادراک دانشجویان نسبت به استفاده مدرسان از کامپیوتر در برنامه‌هایشان یا معرفی فن آوری اطلاعات و ارتباطات در ابتدای سال تحصیلی و ۴. ادراک دانشجویان نسبت به زمانی (ساعاتی) که در هفته صرف مطالعه برای برنامه‌های درسی می‌کنند؛ با اثربخشی برنامه‌های درسی مبتنی بر کامپیوتر رابطه معناداری وجود دارد.

مطالعه‌ای دیگر نشان می‌دهد که آموزش مجازی محیط جدیدی را برای دانشجویان فراهم کرده و به آنها اجازه می‌دهد مهارت‌های حرف‌های و دانش خود را با کمک این محیط پویا گسترش دهند (چن^۵ و تسای^۶، ۲۰۰۷).

1. Koch
2. Andrew
3. Salamonson
4. Everette
5. Davidson
6. Chen
7. Tsai

ون^۱ و تیمونی^۲ (۲۰۰۳) در آمریکا به بررسی جایگاه و چالش‌های آموزش از راه دور پرداخته‌اند. هدف اصلی تحقیق این دو محقق، بررسی جایگاه آموزش از راه دور و همچنین بررسی درس‌های آموزش داده شده بود. به علاوه، این تحقیق مشکلات فنی و جامعه‌شناختی آموزش از راه دور را نیز مورد بررسی قرار داده است. نتایج این تحقیق حاکی از این است که یادگیری از راه دور هنوز در ابتدای رشد و توسعه است و از نکات قابل توجه آموزش از راه دور، کمبود تجربیات و نیروی انسانی ماهر، محدودیت‌های رسانه‌ای و نیز عدم پذیرش از طرف مؤسسات و کارفرمایان می‌باشند. به علاوه، در این تحقیق تفاوت معناداری بین عملکرد تحصیلی فراگیران بین دانشگاه‌های سنتی و از راه دور دیده نشد و انعطاف‌پذیری آموزش از راه دور برای فراگیران بزرگسال با مشغله‌های شغلی و شخصی نکته قابل توجه و در خور تحسین است.

در مطالعه‌ای که ذولفقاری و ارشادی منش (۱۳۹۵) بر روی دانشجویان دانشگاه پیام نور انجام دادند، اثر بخشی آموزش از راه دور بر افزایش درک مطلب و آگاهی فراشناختی آنان بررسی گردید و نتایج حاصل از این پژوهش نشان دهنده اثربخشی مثبت و معنادار با ضریب اطمینان ۹۹ درصد آموزش از راه دور در افزایش درک مطلب خواندن در دانشجویان گروه آزمایش بود. همچنین آگاهی فراشناختی آزمودنی‌های گروه آزمایش افزایش معناداری داشت. یافته‌های این پژوهش به این معناست که آموزش از راه دور در افزایش متغیرهای شناختی مانند درک مطلب خواندن و آگاهی فراشناختی دانشجویان مؤثر است.

در پژوهشی که در سال ۱۳۹۴ با عنوان اثربخشی دوره‌های آموزش مجازی از دیدگاه اساتید و دانشجویان در دانشگاه تهران برگزار شد، نتایج نشان داد که از نظر اساتید ابعاد محتوای دوره، سازماندهی مواد آموزشی، انعطاف‌پذیری دوره، حجم کاری در حد مطلوب و ابعاد فعالیت‌های آموزش-یادگیری، طراحی وب، بازخورد ارائه شده در طول دوره، و کمک رسانی به دانشجویان در حد متوسط، اثربخش بوده است و به طور کلی از نظر اساتید اثربخشی

---

1. Timothy

2. Won

دوره آموزش مجازی، مطلوب ارزیابی شده است، در صورتی که از نظر دانشجویان اثربخشی دوره آموزش مجازی نامطلوب بوده است (یاسینی و تابان، ۱۳۹۴).

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش طرح شبه آزمایشی پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل بود.

جامعه آماری این پژوهش را کلیه زبان‌آموزان کاندیدای آزمون تَف در ایران در سال ۲۰۱۸ میلادی به تعداد ۸۹۱ نفر تشکیل می‌داد که از این میان به روش نمونه‌گیری در دسترس ۳۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند که ۱۵ نفر از آن‌ها به روش از راه دور به‌عنوان گروه آزمایش و ۱۵ نفر دیگر به شکل حضوری به‌عنوان گروه کنترل آموزش دیدند.

در پژوهش حاضر به منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از آزمون تَف آزمایشی به‌عنوان پیش‌آزمون و از آزمون تَف رسمی که از طرف اتاق صنعت و بازرگانی پاریس برگزار می‌شود به‌عنوان پس‌آزمون، استفاده گردید. در این پژوهش پس از برگزاری پیش‌آزمون از هر دو گروه، گروه آزمایش در یک دوره ده جلسه‌ای از راه دور که به وسیله ویدیوهای آموزشی همراه با آموزش مستقیم از راه دور توسط سامانه اسکایپ^۱ اجرا شد شرکت نمودند. در همین حال گروه کنترل در کلاس‌های حضوری شرکت نمودند. پس از این دوره هر دو گروه در آزمون رسمی تَف شرکت نمودند. در ارتباط با انتخاب نرم افزار اسکایپ، لازم به ذکر است که این نرم افزار، قابلیت ارتباط صوتی، تصویری و ارسال پیام را در آن واحد داراست و قابلیت به اشتراک گذاشتن صفحه مانیتور را با مخاطبین دارد، به این ترتیب مدرس به راحتی می‌تواند محتوای درس خود را و هر آنچه لازم است را بر روی دسکتاپ خود به فراگیران نشان دهد و یا از ورود به‌عنوان تخته استفاده کند. به علاوه امکان ضبط کل کلاس به صورت صوتی و تصویری نیز در داخل خود این نرم افزار وجود دارد که به فراگیران اجازه می‌دهد به روی مطالب تدریس شده برگشته و مرور کنند. در نهایت ویژگی مهم این نرم افزار سرعت و کیفیت بالا و مصرف اینترنت به صرفه می‌باشد و هیچ محدودیتی در افراد حاضر قائل نیست.

جدول ۱. محتوای آموزشی تدریس شده

اهداف و محتوای آموزشی	جلسه
<p>کلیاتی در مورد نحوه برگزاری و زمان آزمون گفتاری^۱، محتویات آزمون و بیان اهداف هر بخش از آزمون گفتاری</p> <p>تکنیک‌های گفتاری: بخش اول^۲ آزمون: آشنایی با مهارت‌های ارتباطی^۳ لازم در آزمون گفتاری و معیارهای مورد سنجش در بخش اول آزمون (مکالمه تلفنی رسمی-کسب اطلاعات):</p> <p>الف) ارتباط منطقی سؤالات^۴ (طرح سؤالات دقیق و کامل و مرتبط با موضوع)،</p> <p>ابتکار عمل در طرح سؤال و مدیریت بحران^۵ (درخواست شفاف سازی اطلاعات مبهم، واکنش مناسب و فوری در مقابل مداخلات و پاسخ‌های غیر منتظره ممتحن، پیگیری روند صحیح مکالمه تلفنی)،</p> <p>ج) کیفیت مبادلات کلامی^۶ (پیگیری صحیح مبادلات کلامی در شرایط غیرمنتظره ایجاد شده توسط ممتحن و روان بودن گفتار طبیعی)</p> <p>پایه سازی تکنیک‌های گفتاری بخش اول آزمون بر روی موضوعات آزمون‌های قبلی</p>	اول
<p>تکنیک‌های گفتاری: بخش اول آزمون: آشنایی با مهارت‌های زبانی^۷ لازم در آزمون گفتاری و معیارهای مورد سنجش در بخش اول آزمون (مکالمه تلفنی رسمی):</p> <p>الف) دستور زبان^۸: پیچیدگی ساختارها^۹ (استفاده صحیح از ساختارهای ساده و پیچیده، تنوع در ساختار جملات، صحت دستور زبان در ساختارهای ساده و پیچیده) و انسجام گفتمان^{۱۰} (استفاده صحیح و متنوع از اتصال دهنده‌ها و ارتباط دهنده‌های منطقی متن، انسجام ایده‌ها در گفتمان)</p> <p>ب) لغات^{۱۱}: گستره و دامنه لغت^{۱۲} (شناخت گسترده‌ای از کلمات، اصلاحات، ضرب المثل‌ها و استفاده صحیح و به جا از آن‌ها، تسلط بر سیاق کلام^{۱۳} متناسب)، تسلط بر لغات^{۱۴} (تسلط بر کلمات انتزاعی و عینی، استفاده از کلمات صحیح و مناسب)</p>	دوم

1. Production orale
2. Section A
3. Compétences communicatives
4. Pertinence du questionnement
5. Prise d'initiative et gestion de l'imprévu
6. Qualité des échanges
7. Compétences linguistiques
8. Syntaxe
9. Complexité des structures
10. Cohésion du discours
11. Lexique
12. Etendu
13. Registres de langue
14. Maîtrise

اهداف و محتوای آموزشی	جلسه
<p>ج) فن بیان^۱: تلفظ و لحن^۲ (چگونگی تلفظ صحیح و قابل فهم، نزدیکی تلفظ و لحن عبارات و کلمات به زبان واقعی)، آهنگ و سرعت^۳ (آهنگ و سرعت همگن، منظم و طبیعی)</p> <p>پایه سازی تکنیک‌های گفتاری (مهارت‌های ارتباطی و زبانی) بخش اول آزمون بر روی موضوعات آزمون‌های قبلی</p>	
<p>تکنیک‌های گفتاری: بخش دوم^۴ آزمون: آشنایی با مهارت‌های ارتباطی لازم در آزمون و معیارهای مورد سنجش در بخش دوم آزمون (مکالمه دوستانه-استدلالی):</p> <p>الف) چگونگی تعریف و ارائه وقایع^۵ (ارائه ساختارمند متن گفتاری، ارائه پیاپی اطلاعات به شکل شفاف و با استفاده از دستور زبان و کلمات متنوع و متناسب با سطح مورد هدف)</p> <p>ب) کیفیت استدلال^۶ (ارائه مکالمه شفاف با استفاده از استدلال‌های مرتبط، متقاعد کننده و بسط داده شده و همراه با مثال و جزئیات)</p> <p>ج) کیفیت مبادلات^۷ در بخش دوم (توانایی دفاع از موضع و نقطه نظر خود به شکلی مناسب، واکنش به جا، صحیح و ماهرانه جهت اعلام نظر و دفاع از عقیده)</p> <p>پایه سازی تکنیک‌های گفتاری بخش دوم آزمون بر روی موضوعات آزمون‌های قبلی</p>	سوم
<p>تکنیک‌های گفتاری: بخش دوم آزمون: آشنایی با مهارت‌های زبانی لازم در آزمون گفتاری و معیارهای مورد سنجش در بخش دوم آزمون (مکالمه دوستانه-استدلالی):</p> <p>الف) دستور زبان: پیچیدگی ساختارها (استفاده صحیح از ساختارهای ساده و پیچیده، تنوع در ساختار جملات، صحت دستور زبان در ساختارهای ساده و پیچیده) و انسجام مکالمه (استفاده صحیح و متنوع از اتصال دهنده‌ها و ارتباط دهنده‌های منطقی متن، انسجام ایده‌ها در مکالمه)</p> <p>ب) لغات: گستره و دامنه لغت (شناخت گسترده‌ای از کلمات، اصلاحات، ضرب المثله‌ها و استفاده صحیح و به جا از آن‌ها، تسلط بر سیاق کلام متناسب)، تسلط بر لغات (تسلط بر کلمات انتزاعی و عینی، استفاده از کلمات صحیح و مناسب)</p> <p>ج) فن بیان: تلفظ و لحن (چگونگی تلفظ صحیح و قابل فهم، نزدیکی تلفظ و لحن عبارات و کلمات به زبان واقعی)، آهنگ و سرعت (آهنگ و سرعت همگن، منظم و طبیعی)</p> <p>پایه سازی تکنیک‌های گفتاری (مهارت‌های ارتباطی و زبانی) بخش دوم آزمون بر روی موضوعات آزمون‌های قبلی</p>	چهارم

1. Elocution
2. Prononciation et intonation
3. Rythme et débit
4. Section B
5. Présentation des faits
6. Qualité de l'argumentation
7. Qualité des échanges

اهداف و محتوای آموزشی	جلسه
پایه سازی تکنیک‌های گفتاری (مهارت‌های ارتباطی و زبانی) بخش اول و دوم آزمون بر روی موضوعات آزمون‌های قبلی و اجرای چند موضوع امتحان	پنجم و ششم و هفتم
کلیاتی در مورد نحوه برگزاری و زمان آزمون شنیداری ^۱ ، قسمت‌های تشکیل دهنده آزمون و بیان اهداف هر بخش از آزمون شنیداری با استفاده از نمونه فایل‌های صوتی مشابه به ساختار امتحان آشنایی با بخش اول ^۲ آزمون: ۸ سؤال: ارتباط دهی تصاویر به ترتیب شنیده شدن در فایل صوتی آشنایی با بخش دوم ^۳ آزمون: ۲۶ سؤال: فهم پیام‌های صوتی کوتاه در بافت گفتاری متفاوت	هشتم
آشنایی با بخش سوم ^۴ آزمون: ۱۶ سؤال: فهم همراه با جزئیات پیام‌های طولانی، و معین کردن اهداف پیام‌ها و عقیده‌ها آشنایی با بخش چهارم ^۵ آزمون: ۱۰ سؤال: شناسایی و تشخیص صدا و نوشتار	نهم
تمرین بر روی فایل‌های صوتی مشابه به ساختار امتحان	دهم

تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار آماری *SPSS* (نسخه ۲۳) در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام گردید.

به منظور بررسی آزمون فرضیه‌های اصلی پژوهش، پس از اطمینان از برقرار بودن مفروضه‌های آزمون، از روش آمار استنباطی تحلیل کواریانس برای مقایسه دو گروه اقدام شد.

۴. تحلیل

جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون کواریانس استفاده گردید. قبل از آزمون برقراری مفروضه‌های تحلیل کواریانس مورد بررسی قرار گرفت.

1. Compréhension orale
2. Section A
3. Section B
4. Section C
5. Section D

۴. ۱. مفروضه استقلال

استقلال بدان معنی است که نمره هر فرد در متغیر همپراش و وابسته، مستقل از نمره‌های تمام آزمودنی‌های دیگر است. این مفروضه در پژوهش حاضر برقرار بود زیرا پاسخ‌های آزمودنی‌ها تحت تأثیر آزمودنی‌های دیگر نبود.

۴. ۲. آزمون نرمال بودن توزیع داده‌های پژوهش

جهت بررسی نرمال بودن متغیرهای اصلی پژوهش از آزمون شاپیرو ویلک استفاده گردید.

جدول ۲. آزمون شاپیرو ویلک جهت بررسی نرمال بودن داده‌های مربوط به مهارت گفتاری

متغیر	گروه‌ها	آماره	سطح معنی داری	توزیع نرمال
مهارت گفتاری قبل از مداخله	آزمایش	۰/۹۴۰	۰/۳۸۵	دارد
	کنترل	۰/۹۴۸	۰/۴۵۹	دارد
مهارت گفتاری پس از مداخله	آزمایش	۰/۹۰۹	۰/۱۳۱	دارد
	کنترل	۰/۹۴۵	۰/۴۵۲	دارد

جدول ۳. آزمون شاپیرو ویلک جهت بررسی نرمال بودن داده‌های مربوط به مهارت شنیداری

متغیر	گروه‌ها	آماره	سطح معنی داری	توزیع نرمال
مهارت شنیداری قبل از مداخله	آزمایش	۰/۹۴۵	۰/۴۴۶	دارد
	کنترل	۰/۹۷۵	۰/۹۳۱	دارد
مهارت شنیداری پس از مداخله	آزمایش	۰/۹۲۰	۰/۱۹۰	دارد
	کنترل	۰/۹۳۵	۰/۳۲۸	دارد

نتایج جدول (۱-۱) و جدول (۲-۱) نشان می‌دهد مقدار سطح معناداری بالاتر از 0.05 بوده و بنابراین فرضیه صفر در این متغیرها در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مورد تأیید قرار می‌گیرد و توزیع داده‌ها در متغیرهای پژوهش نرمال است.

۴. ۳. همگنی واریانس‌ها

جهت بررسی مفروضه همگنی واریانس‌ها از آزمون لوین استفاده گردید. که نتایج آن در جدول (۳-۱) آمده است.

جدول ۴. آزمون F لوین برای همگنی واریانس‌ها در گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیرها شاخص	مهارت گفتاری	مهارت شنیداری
df1	۱	۱
df2	۲۸	۲۸
F	۰/۵۸۹	۱/۵۸۸
sig.	۰/۴۴۹	۰/۲۱۸

نتایج جدول (۳-۱) نشان می‌دهد مقدار سطح معناداری بالاتر از 0.05 بوده و بنابراین فرضیه صفر در این متغیرها در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مورد تأیید قرار می‌گیرد بنابراین مفروضه همگنی واریانس‌ها برای هر دو متغیر برقرار بوده است.

۴.۴. همگنی شیب‌های رگرسیون

این مفروضه بدان معنی است که ضریب رگرسیون متغیر وابسته از روی متغیرهای همپراش می‌بایست در گروه‌ها یکسان باشد. برای بررسی این مفروضه برای هر یک از متغیرهای پژوهش تحلیل واریانس انجام شد که نتایج آن در جدول (۴-۱) آمده است.

جدول ۵. آزمون تحلیل واریانس برای بررسی همگنی ضرایب رگرسیون در متغیرهای پژوهش

شاخص آماری متغیر	SS	df	F	sig.
گروه*مهارت گفتاری	۲/۲۶۱	۱	۰/۰۰۳	۰/۹۵۶
گروه*مهارت شنیداری	۷۹۶/۱۹۲	۱	۱/۴۵۳	۰/۲۳۴

همان‌گونه که مشاهده می‌شود تعامل گروه و پیش‌آزمون در هیچ یک از متغیرها معنادار نبوده است، یعنی تفاوت معناداری میان ضرایب رگرسیون متغیرهای وابسته و همپراش در دو گروه مشاهده نشد. در نتیجه مفروضه همگنی ضرایب رگرسیون برای متغیرهای پژوهش برقرار بوده است.

با توجه به مجموع پیش فرض‌های مطروحه مشاهده شد که داده‌های پژوهش از مفروضه‌های تحلیل کواریانس تخطی نکرده‌اند و دارای قابلیت کافی برای ورود به تحلیل کواریانس بودند.

۴.۵. تحلیل کواریانس

۴.۵.۱. تحلیل کواریانس برای فرضیه اول پژوهش

فرضیه اول: بین دو روش آموزش از راه دور و آموزش حضوری، بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان، در مهارت گفتاری زبان فرانسه تفاوت معناداری وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از تحلیل کواریانس استفاده شد که نتایج آن در جدول (۱-۵) آمده است.

جدول ۶. نتایج تحلیل کواریانس برای تعیین اثربخشی روش آموزش از راه دور در مهارت گفتاری

شاخص آماری متغیر	SS	df	F	sig.
گروه	۱۴۲۳/۰۴۴	۱	۲/۰۷۲	۰/۱۶۲
پیش‌آزمون	۵۸۳۷۲/۴۹۳	۱	۸۴/۹۷۷	۰/۰۰۰
خطا	۱۸۵۴۶۳۰۴	۲۷		
کل	۲۷۷۹۰۱۶	۳۰		

همان‌طور که مشاهده می‌شود با کنترل تأثیر پیش‌آزمون، بین میانگین گروه آزمایش و کنترل تفاوت معناداری مشاهده نشده است. بنابراین می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که روش آموزش از راه دور بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان، در مهارت گفتاری زبان فرانسه با روش حضوری تفاوتی ندارد.

۴.۵.۲. تحلیل کواریانس برای فرضیه دوم پژوهش

فرضیه دوم: بین دو روش آموزش از راه دور و آموزش حضوری، بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان، در مهارت شنیداری زبان فرانسه تفاوت معناداری وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از تحلیل کواریانس استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۷. نتایج تحلیل کواریانس برای تعیین اثربخشی روش آموزش از راه دور در مهارت شنیداری

شاخص آماری متغیر	SS	df	F	sig.
گروه	۶۱/۱۰۸	۱	۱۶/۶۹۳	۰/۱۸۷
پیش‌آزمون	۴۲۲/۹۲۴	۱	۱۱۶/۲۲۵	۰/۰۰۰
خطا	۱۷۸/۳۰۴	۲۷		
کل	۹۱۱۰/۹۳	۳۰		

همان‌طور که مشاهده می‌شود با کنترل تأثیر پیش‌آزمون، بین میانگین گروه آزمایش و کنترل تفاوت معناداری مشاهده نشده است. بنابراین می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که روش آموزش از راه دور بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان، در مهارت شنیداری زبان فرانسه با روش حضوری تفاوتی ندارد.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، به منظور مقایسه تأثیر آموزش از راه دور با آموزش حضوری، بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان، در دو مهارت گفتاری و شنیداری زبان فرانسه انجام گرفت. در مجموع حاصل یافته‌ها تأیید می‌کند که آموزش به روش از راه دور بر پیشرفت تحصیلی زبان‌آموزان در دو مهارت گفتاری و شنیداری زبان فرانسه با روش حضوری تفاوتی ندارد.

به نظر می‌رسد دلیل این عدم تفاوت این حقیقت باشد که آموزش آنلاین همزمان، فقط از نظر موقعیت مکانی-جغرافیایی مدرس و فراگیر با آموزش حضوری متفاوت است و مدرس، در حین کلاس می‌تواند از تمام امکانات سخت افزاری کمک آموزشی موجود در کلاس حضوری از جمله تخته وادوات صوتی تصویری برخوردار باشد و از آنجایی که کلاس به شکل همزمان برگزار می‌شود، تعامل صحیح از طریق ارتباط چشمی مستقیم و تعامل شفاهی با کیفیتی تقریباً برابر با کلاس حضوری برقرار می‌گردد. در مورد آموزش زبان به شکل عمومی این امکان وجود دارد که کیفیت در برخی سطوح آموزش کاهش بیابد، چرا که مدرس در فضای کلاس حضوری از زبان بدن و ژست برای انتقال مفهوم، به شکل موثرتری می‌تواند استفاده کند و فراگیران را به فعالیت بدنی در کلاس و مشارکت در بازی‌های آموزشی تشویق کند ولی در کلاس مجازی، ممکن است به این شکل نتوان از ژست و زبان بدن استفاده کرد

ولی در بحث آموزش تخصصی تکنیک‌های امتحان، ارتباط کلامی و دیداری می‌تواند اثر بخشی لازم را داشته باشد. و به علاوه، مزیت دیگری که آموزش مجازی می‌تواند داشته باشد، دسترسی آزادانه فراگیران به لینک‌های کمک آموزشی مدرس است که به آن‌ها در راستای یادگیری مستقل کمک می‌کند.

از سوی دیگر، از آنجایی که در طول کلاس حضوری، مدرس از تابلو استفاده می‌کند و فراگیران یادداشت برداری و یا نهایتاً صدا ضبط می‌کنند، این امکان وجود دارد که اشتباهی در یادداشت برداری انجام دهند که متوجه آن نباشند و نکات مدرس جای دیگری ثبت نمی‌شود که بعد در اختیار فراگیر قرار گیرد، این در حالی است که در کلاس آنلاین این امکان وجود دارد که کل روند کلاس ضبط شده و فراگیران به دفعات بتوانند از آن منابع استفاده کنند و همچنین مدرس چه از طریق تایپ کردن در فضای پیام نرم افزار چه با به اشتراک گذاشتن صفحه ماینیتور خود با فراگیر، تمام لزومات روند کلاس را ضبط و ثبت می‌کند و در صورت نیاز، در اختیار فراگیران قرار می‌دهد.

این نتایج نشان می‌دهد که می‌توان از روش آموزش از راه دور به‌عنوان جایگزینی نسبتاً مطمئن برای کلاس‌های حضوری استفاده کرد. مخصوصاً که با توجه به محدودیت‌های اساتید و زبان‌آموزان این روش از نظر اقتصادی نیز بسیار مقرون به صرفه است.

این یافته با پژوهش‌های ون و تیمونی (۲۰۰۳)، چن و تسای (۲۰۰۷)، فریرزی و باکر (۲۰۱۰)، و (یاسینی و تابان، ۱۳۹۶) همخوانی دارد. بنابر بسیاری از پژوهش‌ها روش آموزش از راه دور بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در دروس مختلف مؤثر است و در شرایطی که ابزارهای فناورانه روز به روز در حال بالا بردن کیفیت این کلاس‌ها هستند و در حالی که مشکلات رفت و آمد و کمبود وقت در شهرهای بزرگ و همینطور دوری از مراکز آموزشی با کیفیت در بعضی از روستاها و شهرهای کوچک مشکلات جدی این روزها هستند و همینطور مشکلاتی که ممکن است در جوامع شرایطی اجباری برای در خانه ماندن ایجاد کند یا مشکلات فردی افراد مثل انواع معلولیت‌ها که رفت و آمد افراد را مشکل می‌سازد روش آموزش از راه دور به راحتی می‌تواند جایگزین روش حضوری شود و خلأهای موجود را پر نماید. بنابراین به مسئولین سیستم‌های آموزشی کشور به طور اعم و به مسئولین آموزشگاه‌ها و

مراکز آموزشی زبان‌های خارجی مخصوصاً زبان فرانسه به طور اخص توصیه می‌گردد که به آموزش از راه دور توجه بیشتری نشان دهند و کارگاه‌های ویژه‌ای برای آموزش هرچه بهتر معلمان برای بهبود توانایی آن‌ها در استفاده از روش‌های موجود و روزآمد جهت آموزش از راه دور تشکیل دهند.

کتابنامه

الحسینی، ح. (۱۳۸۴). *مقدمه‌ای بر آموزش از راه دور*. تهران: موسسه فرهنگی مبادی تربیت.

ذوالفقاری، ح.، ارشادی‌منش، س. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش از راه دور بر آگاهی فراشناختی و درک مطلب دانشجویان. *علوم روانشناختی*، ۱۵ (۵۷)، ۱۲۷-۱۵۴.

طالب‌زاده، م.، و حسینی، ع. (۱۳۸۵). آموزش از راه دور: رهیافتی نوین در آموزش و پرورش ایران، بررسی اثربخشی مراکز آموزش از راه دور و برنامه‌های آموزشی و درسی آن‌ها در مقطع متوسطه سال تحصیلی ۸۵-۸۴ کل کشور. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۱۹، ۷۳-۹۲.

یاسینی، ع.، و تابان، م. (۱۳۹۴). مطالعه اثربخشی دوره‌های آموزش مجازی از دیدگاه اساتید و دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان). *فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران*، ۱ (۴)، ۱۷۵-۱۹۸.

- Bates, A. W. (2015). *L'enseignement à l'ère numérique: des balises pour l'enseignement et l'apprentissage*. Vancouver BC: Tony Bates Associates Ltd.
- Bates, A. W., Desbiens, B., Donovan, T., Martel, É., Mayer, D., Paul, R., & Seaman, J. (2017). *Tracking online and distance education in Canadian universities and colleges*. Vancouver, BC, Canada.
- Beck, H. P., & Milligan, M. (2014). Factors influencing the institutional commitment of online students. *The Internet and Higher Education*, 20, 51-56.
- Bishop, T. (2006). Research highlights cost effectiveness of online education. Sloan Consortium.
- Chaney, B. H. (2003). *Technologie, open learning and distance education*. London: Routledge.
- Chen, R. S., & Tsai, C. C. (2007). «Gender differences in Taiwan university students' attitudes toward web-based learning». *Cyberpsychology and Behavior*, 10(5), 645-654.
- Conseil Supérieur De L'éducation Et De L'enseignement Supérieur. (2015). La formation à distance dans les universités québécoises: un potentiel à optimiser. *Ministre de l'Éducation Nationale, de l'Enseignement Supérieur et de la Recherche*. Québec, Qc, Canada.

- Fariborzi, E., & Bakar, K. B A. (2010). «Factors influencing the effectiveness of courses in Iranian university e-learning centers». *The International Journal of Technology, Knowledge and Society*, 6(1), 72-80.
- Gérin-Lajoie, S., & Potvin, C. (2011). «Évolution de la formation à distance dans une université bimodale». *Distances et Savoir*, 9(3), 349–374.
- Gérin-Lajoie, S., Papi, C., & Isabelle, P. (2019). De la formation en présentiel à la formation à distance: comment s’y retrouver ?» In Colloque Internationale sur l’éducation 4.1. Poitiers, France. Consulté à l’adresse <https://education4-1.sciencesconf.org/217200>
- Koch J, Andrew S, Salamonson Y, Everett B, Davidson PM. (2010). «Nursing students’ perception of a web-based intervention to support learning». *NURS EDUC TODAY*.(8) 30, 90-584
- Kumrow, D. E. (2007). «Evidence-based strategies of graduate students to achieve success in a hybrid web-based course». *Journal of Nursing Education*, 46(3), 140-145.
- Lakhal, S., & Power, M. (2016). «La formation en ligne en enseignement postsecondaire au Québec: proposition d’une typologie de cours. In *ACTES DU COLLOQUE CIRTA 2016 «Dépassons nos frontières»*.104-131
- Loisier, J. (2013). Mémoire sur « les limites et défis de la formation à distance au Canada francophone», Document préparé pour le Réseau d’enseignement francophone à distance du Canada (REFAD).
- Moore, J. L., Dickson -Deane, C., & Galyen, K. (2011). «E-Learning, online learning, and distance learning environments: Are they the same? »*The Internet and Higher Education*, 14(2), 129-135.
- Paloff, R., & Pratt, K. (2177). *The Excellent Online Instructor: Strategies for Professional Development*. Jossey-Bass, an Imprint of Wiley.
- Power, M. (2008). «The emergence of a blended online learning environment». *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 4(4), 503-514.
- Power, M., & Vaughn, N. (2010). «Redesigning Online Learning for International Graduate Seminar Delivery». *International Journal of E-Learning & Distance Education*, 24(2), 19–38.
- Proserpio, L., & Gioia, D. A. (2007). «Teaching the virtual generation. Academy of Management». *Learning & Education*, 6(1), 69-80.
- Rovai, A. P., Wighting, M. J., Baker, J. D., & Grooms, L. D. (2009). «Development of an instrument to measure perceived cognitive, affective, and psychomotor learning in traditional and virtual classroom higher education settings». *The Internet and Higher Education*, 12(1), 7-13.
- Ruiz, J. G., Mintzer, M. J., & Leipzig, R. M. (2006). « The impact of e-learning in medical education». *Academic medicine*, 81(3), 207-212.
- Sener, J. (2015). «Updated E-Learning Definitions». Récupéré le 16 avril 2018 de <https://onlinelearningconsortium.org/updated-e-learning-definitions-2/>

- Unwin, P. T. H., & Unwin, T. (Eds.). (2009). *ICT4D: Information and communication technology for development*. Cambridge University Press.
- Won, K. & Timothy, Sh. (2003). Distance Education: the status and challenges. *Journal of Object Technology*, 2(6), 35-42
- Woo, Y., & Reeves, T. C. (2007). « Meaningful interaction in web-based learning: A social constructivist interpretation». *The Internet and Higher Education*, 10(1), 15-25.
- Yang, Z., & Liu, Q. (2007). « Research and development of web-based virtual online classroom». *Computers and Education*, 48(2), 171-184.